

Marta LASKOWSKA*

ODPOWIEDZIALNOŚĆ RODZICÓW W ERZE CYFROWEJ

Streszczenie

Każdy z nas jest uczestnikiem świata wirtualnego i użytkownikiem mediów. Różne jest natomiast nasze zaangażowanie w tym zakresie i sposób wykorzystania dostępnych narzędzi. Nie zawsze mamy też świadomość, jak przeobraża się medialny świat i co niesie ze sobą, wkraczając coraz głębiej do naszego życia. Artykuł ukazuje, jakim wyzwaniom musi sprostać aktualnie rodzina – w szczególności rodzice, w medialnym świecie. Na barkach rodziców spoczywa odpowiedzialność za własne działania medialne oraz za edukację w tym zakresie dzieci. W artykule opisane zostały więc pożądane i niepożądane zachowania rodziców, zagrożenia jakie niesie ze sobą Internet w stosunku do dzieci oraz jak im przeciwdziałać. Współcześnie nowe technologie i media tworzą życie rodzinne, jednak tylko odpowiedzialne ich wykorzystanie pozwoli, że nie zajmą one całej przestrzeni i nie wpłyną na wzajemne kontakty oraz nie naruszą wartości rodzinnych.

Słowa kluczowe: rodzina, odpowiedzialność rodzicielska, wirtualny świat, kompetencje medialne, zagrożenia medialne

Wstęp

Żyjemy w czasach, w których nowe technologie stały się częścią naszego życia, a dostęp do nich przestał być wyborem. Wszechobecny przekaz cyfrowy wkracza do naszej codzienności i pozostawia w niej ślad. To, w jaki sposób go

* Mgr Marta Laskowska, absolwentka studiów doktoranckich nauk o rodzinie Uniwersytetu Opolskiego, magister nauk o rodzinie, e-mail: martaste20@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3697-116X>.

wykorzystamy, zależy od nas samych, od naszej świadomości oraz kompetencji. Jako dorośli jesteśmy odpowiedzialni za własne działania medialne. Stając się natomiast rodzicami, jesteśmy również odpowiedzialni za wprowadzenie w ten świat dzieci. Choć może się wydawać, że korzystanie z nowych technologii nie jest niczym trudnym i nie wymaga od nas jakiś specjalnych kompetencji, to nic bardziej mylnego. Żaden inny wynalazek nie odnotował takiego postępu jak technologia internetowa, która notabene zaczęła żyć własnym życiem. Życiem, które jest tak samo pełne pozytywnych aspektów, jak i negatywnych. Istotne jest więc, aby móc się w tym wszystkim odnaleźć.

1. Aktywność medialna w Polsce

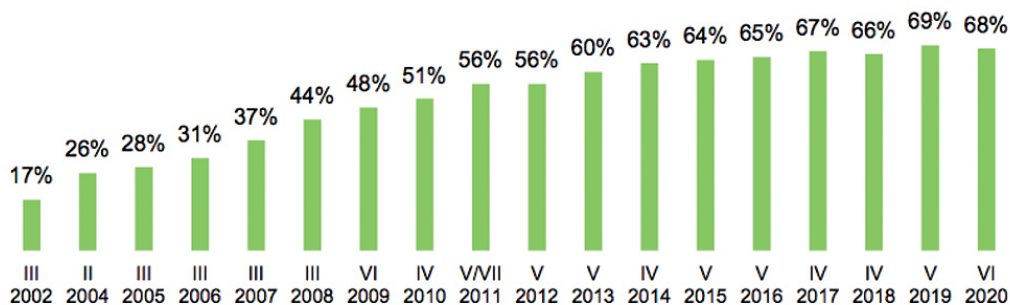
Aktualnie nie zastanawiamy się, kiedy staliśmy się użytkownikami telefonów czy też komputerów. Postrzeganie tych urządzeń zmieniło się jednak wraz z dynamicznym rozwojem Internetu i technologii. W Polsce początek Internetu datuje się na 1991 r., jednak jego popularność rośnie od roku 2000. Od tego momentu obecność mediów w naszym życiu, stawała się coraz bardziej widoczna, a wraz z nią wzrastała liczba użytkowników Internetu. Zjawisko to obrazują badania przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS). Według danych z 2020 roku, obecnie z Internetu korzysta około 68% Polaków. Dla porównania w 2002 roku z Internetu korzystało 17 % społeczeństwa¹.

Głównymi użytkownikami Internetu są osoby poniżej 34 roku życia. Według badań, korzysta z niego prawie 95% osób w tym wieku. Odsetek korzystających z Internetu jest także wysoki w przypadku osób w wieku 35-54 lata. Dokładne dane w tym zakresie obrazuje rysunek zamieszczony poniżej.

Aktualnie rzeczywistość wirtualna stała się tak samo ważna jak ta realna. Coraz bardziej przenika ona naszą codzienność i staje się wręcz koniecznością. Niemal każdy aspekt naszego życia – nauka, praca, rozrywka, wiadomości, kontakty koleżeńskie, hobby, bankowość, zakupy czy sprawy urzędowe – nosi znamiona cyfrowej rzeczywistości². Nic więc dziwnego, że większość młodych osób deklaruje, iż jest w zasadzie cały czas online i na bieżąco reaguje na różnego

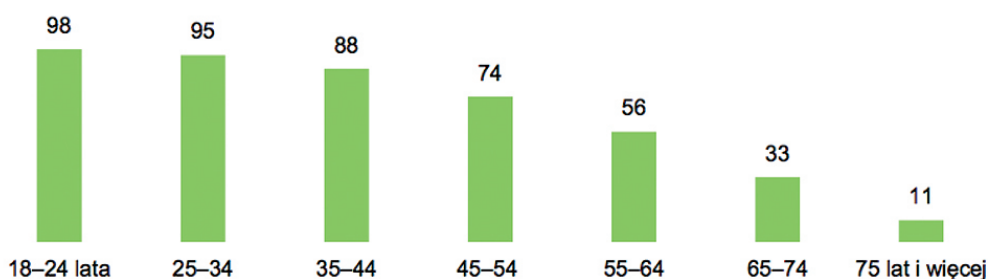
¹ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Komunikat z badań – Korzystanie z internetu*, 85 (2020), s. 1.

² M.R. Jabłońska, *Człowiek w cyberprzestrzeni. Wprowadzenie do psychologii Internetu*, Łódź 2018, s. 24.

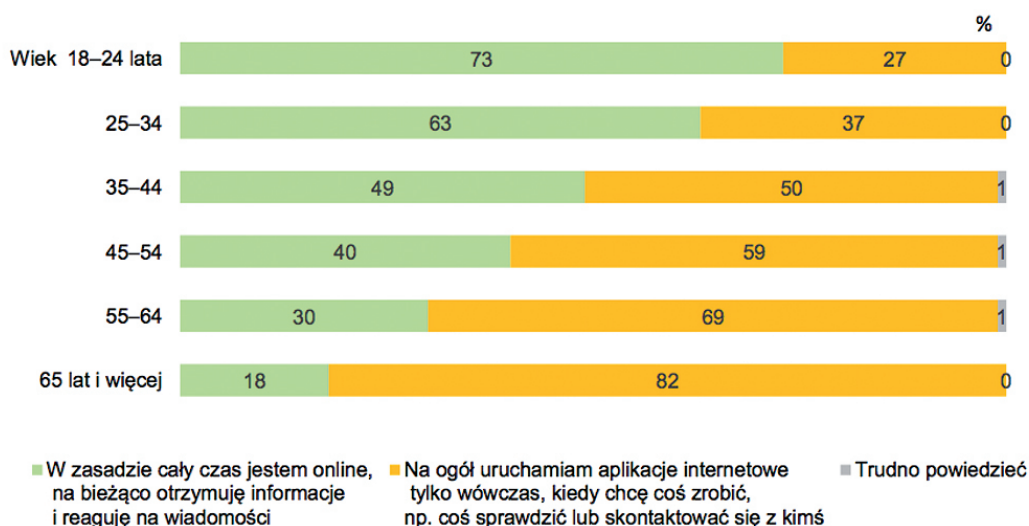
Rys. 1. Użytkownicy Internetu w latach 2002-2020

Źródło: CBOS, Komunikat z badań – Korzystanie z Internetu, 85 (2020).

Rys. 2. Odsetek korzystających osób z Internetu w roku 2020, według wieku

Źródło: CBOS, Komunikat z badań – Korzystanie z Internetu, 85 (2020).

Rys. 3. Obecność użytkowników Internetu w sieci

Źródło: CBOS, Komunikat z badań – Korzystanie z Internetu, 85 (2020).

rodzaju wiadomości czy powiadomienia³. Obecność użytkowników w internecie obrazuje rysunek poniżej.

Obecnie niemal siedmiu na dziesięciu dorosłych Polaków korzysta z Internetu. Pawie wszystkie te osoby łączą się z siecią bezprzewodowo. Nie bez znaczenia pozostaje także wiek użytkowników. To, ile ma się lat, decyduje o byciu online, o sposobie korzystania z Internetu i zakresie aktywności w sieci⁴. Rodzicielstwo i dzieciństwo osadzone są więc w erze cyfrowej. Nie wyobrażamy sobie już życia bez Internetu. Z tego względu na rodzicach spoczywa duża odpowiedzialność. Muszą oni prawidłowo funkcjonować w tym świecie, odpowiedzialnie go wykorzystywać i pomóc dzieciom go poznać oraz zrozumieć.

2. Odpowiedzialność rodziców za własną aktywność medialną

Rodzice, podobnie jak ich dzieci, często korzystają z Internetu. Sieć stała się elementem ich codzienności – pracy i rozrywki. Choć mogłoby się wydawać, że działania online rodziców będą rozważne i odpowiedzialne, to jednak nie zawsze są oni świadomi efektów swojej aktywności.

Jednym z głównych problemów, na który zwracają uwagę badacze z tego zakresu, jest nadmierna aktywność rodziców na portalach społecznościowych, czyli tak zwane zjawisko *sharentingu*. Pojęcie to, powstało z połączenia dwóch angielskich słów: *parenting* – oznaczającego rodzicielstwo (w sensie pełnienia rodzicielskiej roli) oraz *sharing* – oznaczającego czynność rozpowszechniania. Polega ono na regularnym zamieszczaniu szczegółowych informacji przez rodziców o dzieciach. Rodzice, poprzez zdjęcia i filmiki, dokumentują życie swoich dzieci, a następnie wrzucają je na swoich profilach w portalach społecznościowych. Rodzicielstwo to wielka radość i duma, dlatego chcą oni dzielić się tymi uczuciami z innymi. Niestety, często dzieje się tak, że pomimo dobrych intencji, przekraczają oni granicę rozsądnego umieszczania materiałów⁵.

Według badań przeprowadzonych w Polsce w 2019 roku, zdjęciami dzieci dzieli się około 40% rodziców. Rocznie wrzucają oni do sieci średnio 72 zdjęcia i 24 filmy z udziałem swoich dzieci⁶. Zazwyczaj widoczne są one dla dużego grona

³ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Komunikat z badań – Korzystanie z internetu*, 85 (2020), s. 2, 6.

⁴ Tamże, s. 16.

⁵ A. Borkowska – M. Witkowska, *Sharenting i wizerunek dziecka w sieci. Poradnik dla rodziców*, Warszawa 2020, s. 6.

⁶ Tamże, s. 9.

znajomych. Ponadto, jeśli rodzice nie ograniczyli dostępu do galerii swoich zdjęć, to może być ona widoczna dla każdej osoby postronnej, która wejdzie na ich profil.

Prócz *sharentingu* badacze wyróżniają także takie zjawiska jak *oversharenting* i *troll parenting*. *Oversharenting* polega na ekstremalnej aktywności rodziców w obszarze udostępniania informacji o swoim rodzicielstwie, natomiast *troll parenting* dotyczy zamieszczania w Internecie materiałów ośmieszających czy kompromitujących własne dzieci⁷. Zazwyczaj patrzymy dość pobłażliwie na takie zdjęcia czy filmiki i traktujemy je jako pewnego rodzaju rozrywkę, gdyż najczęściej ich celem jest wywołanie rozbawienia u odbiorcy. Trzeba mieć jednak na uwadze, że takie zdjęcia, mogą być później dla dziecka powodem do wstydu. Internet jest miejscem, które nie zapomina. Wrzucone materiały pomimo, iż zostaną za jakiś czas usunięte przez użytkownika, to mogą nigdy nie zniknąć z sieci⁸. W ten sposób rodzice mogą narazić dziecko na internetowy hejt czy agresję.

Ważną kwestią jest również to, iż rodzice powinni być świadomi, że zdjęcia wrzucane przez nich do sieci, choć są ich własnością, to mogą przez innych użytkowników zostać w dowolnym momencie pobrane, skopiowane, przerobione i udostępnione w innym miejscu. Działania takie choć nie są zgodne z prawem⁹, to są realnym zagrożeniem. Rodzice często nie są świadomi w tej kwestii swoich praw. Przykładowo zamieszczają oni na swoim profilu wirusowe oświadczenia typu: „Nie daję dla Facebooka ani żadnego podmiotu powiązanego z Facebookiem pozwolenia na korzystanie z moich zdjęć, informacji, wiadomości lub postów, zarówno z przeszłości, jak i przyszłych”. Zapisy takie nie niosą ze sobą żadnych zabezpieczeń. Prywatność i poufność można zachować jedynie wtedy, gdy nie umieszczamy informacji w sieci.

Zdarza się również, że rodzice udostępniają zdjęcia zrobione dzieciom podczas kąpieli, czy czynności higienicznych. Ich upowszechnianie, poza kwestiami etycznymi może stanowić realne niebezpieczeństwo. Mogą one zostać wykorzystane przez osoby o skłonnościach pedofilskich. W Australii przeprowadzono badania, które wykazało, że około połowa zdjęć dzieci zamieszczonych na stronach pedofilskich, pochodziła z profili założonych w mediach społecznościowych¹⁰.

⁷ B. Chrostowska, *Sharenting – skala i wielowymiarowość zjawiska (nierozważnego) ujawniania przez rodziców informacji o dzieciach w mediach społecznościowych*, „Problemy wczesnej edukacji” 4/43 (2018), s. 63.

⁸ NASK, *Raport 2018*, s. 31.

⁹ Jeśli chcemy wykorzystać czyjeś zdjęcie, video czy inne materiały prywatne, musimy mieć zgodę autora.

¹⁰ B. Chrostowska, op. cit., s. 63.

Nadmierne publikowanie przez rodziców informacji o dziecku może też zaburzyć proces tworzenia własnego wizerunku w sieci przez dziecko. Nie będzie ono miało wtedy udziału w procesie decyzyjnym dotyczącym jego prywatności i tego co chce pokazać w sieci, a co zachować w sferze prywatności¹¹. Dla dziecka istotne jest natomiast, aby mogło ono wykreować swoją tożsamość osobową, gdyż obecność w sieci jest dla niego bardzo ważna. Nowe technologie są częścią jego świata, a przynależność do mediów społecznościowych jest tożsama z przynależeniem do grupy rówieśniczej¹².

Niektóre dzieci nie mają wręcz żadnego wyboru, gdyż ich zdjęcia trafiają na profile rodziców, jeszcze zanim się urodzą. Nie zdążą one wydać pierwszego krzyku, a już istnieją w świecie online¹³. W 2010 roku AVG Technologies zrealizowało badanie wśród 2200 matek aktywnych w Internecie. Wykazało ono, że około 23% dzieci narodziło się cyfrowo. Średnia wieku cyfrowych narodzin dziecka wynosiła w chwili badania 6 miesięcy, a 5% nienarodzonych miało swój profil społecznościowy¹⁴. Można przypuszczać, iż aktualnie, ze względu na większą aktywność medialną, ilość procentowa cyfrowych narodzin dziecka byłaby wyższa.

Niektórzy rodzice, prócz wskazanej aktywności na kontach społecznościowych, tworzą też treści związane z ich rodzicielstwem. Najczęściej przyjmują one formę blogów. Najpopularniejsze blogi parentingowe nie są anonimowe. Zawierają one szereg informacji o danej rodzinie, jej doświadczeniach czy też problemach. Dodatkowo do publikowanych tekstów dodawane są różne zdjęcia członków rodziny. W takiej sytuacji pojawia się pytanie – gdzie powinna być postawiona granica między udostępnianymi informacjami? Publikowane treści są zazwyczaj wartościowe i ważne dla odbiorców, ale mogą być też one źródłem dyskomfortu czy też niebezpieczeństwa dla dziecka blogera.

Należy wspomnieć także, że wielu rodziców, nie decyduje się na udostępnianie jakichkolwiek informacji o swoich dzieciach, bądź udostępnia jakiś wycinek ich życia, ale w taki sposób, aby nie była widoczna twarz dziecka i by nie mogło zostać ono rozpoznane.

Jak można zauważyć, działania podejmowane przez rodziców, związane z udostępnianiem różnorodnych postów o dzieciach, można rozpatrywać od strony prawnej i etycznej. Według prawa to rodzice decydują o udostępnianiu wizerunku

¹¹ A. Borkowska – M. Witkowska, *Sharenting i wizerunek dziecka w sieci. Poradnik dla rodziców*, Warszawa 2020, s. 14.

¹² A. Iwanicka, *Cyfrowy świat dzieci we wczesnym wieku szkolnym*, Poznań 2020, s. 98-99.

¹³ M.R. Wiśniewski, *Wszyscy jesteśmy cyborgami*, Wołowiec 2019, s. 106.

¹⁴ B. Chrostowska, op. cit., s. 63.

dziecka, dzięki czemu mogą oni tworzyć cyfrową tożsamość dziecka. Jednocześnie są oni jednak zobowiązani do działania dla jego dobra i na jego korzyść. Powinni oni każdorazowo rozważyć ewentualne konsekwencje swoich działań. Jako osoby odpowiedzialne i bardziej świadome medialnie, zawsze powinny mieć na względzie dobro dziecka i jego ochronę, nawet kosztem własnych przywilejów czy przyjemności. Dobro dziecko jest zawsze wartością nadrzędną. Dziecko ma także prawo do prywatności, definiowania siebie i tworzenia własnej cyfrowej tożsamości. Między tymi wskazanymi elementami powinna więc zostać zachowana należyta równowaga¹⁵.

Pod względem zamieszczanych materiałów, należy myśleć także o przyszłości dziecka. Ponadto, jeśli jest ono dojrzałe i zdolne do wyrażania własnej opinii, to należy zapytać je o zgodę i pogląd na temat udostępnianych treści. Należy pamiętać, że dziecko trzeba traktować z należnym mu szacunkiem i uwzględniać jego rozsądne i racjonalne życzenia, choć mogą one nie być do końca zgodne z życzeniami rodzica.

3. Odpowiedzialność rodziców za edukację medialną dzieci

Aktualnie dzieci i nastolatki nie znają świata bez dostępu do nowych technologii i internetu. Świat wirtualny jest dla nich czymś naturalnym i bezpośrednio związanym z rzeczywistością realną. Jest to związane z tym, że częściowo poznają oni świat właśnie poprzez ekran komputera i urządzeń mobilnych. Ich czas wypełnia nauka, zabawa, rozrywka, a nawet socjalizacja za pomocą nowych technologii. Pojawiające się media – prasa, telewizja, komputer – za każdym razem niosły ze sobą pewne zmiany. Doświadczenia związane ze światem wirtualnym są jednak bardziej zróżnicowane i głębokie¹⁶.

Nauka wciąż bada udział mediów w życiu człowieka i ich wpływ, szczególnie na dzieci. Nie ma jednak jednoznacznej odpowiedzi, czy przynoszą one więcej szkód czy też korzyści. Niezmiennie jest jednak to, że same narzędzia nie są czymś złym, a dopiero ich nieodpowiednie wykorzystywanie może mieć negatywne skutki. W związku z tym, największa odpowiedzialność za wprowadzenie ich w życie dziecka, spoczywa na rodzicach. Kontrolowane ich włączenie w odpowiedni sposób i we właściwym momencie rozwojowym, pomoże dziecku nabyć

¹⁵ M.S. Damkjaer, *Sharenting=Good Parenting?. Four parental approaches to sharenting on Facebook (w:) Digital Parenting: the challenges for families in the digital age*, G. Mascheroni, C. Ponte, A. Jorge (red.), Yearbook 2018, s. 217.

¹⁶ M.R. Jabłońska, *Człowiek w cyberprzestrzeni. Wprowadzenie do psychologii Internetu*, Łódź 2018, s. 15.

świadomość medialną. Wówczas media będą mogły mieć korzystny wpływ na jego rozwój poznawczy, będą inspirować, rozwijać kreatywność, uczyć współpracy i będą pozytywnym źródłem doświadczeń¹⁷.

Rodzice przygotowując dziecko do jego uczestnictwa w świecie medialnym powinni przede wszystkim zadbać o jego bezpieczeństwo. Internet stanowi narzędzie, które bywa wykorzystywane do działań społecznie szkodliwych i niebezpiecznych. Instytucje, takie jak na przykład NASK¹⁸, zajmujące się monitorowaniem potencjalnych i realnych zagrożeń względem dzieci i młodzieży, wyróżniają szereg różnych zjawisk i szkodliwych treści.

Jednym z najczęściej spotykanych zagrożeń jest cyberprzemoc i mowa nienawiści. Cyberprzemoc przybiera formę nękania, zastraszania, podszywania się, publikowania obraźliwych komentarzy czy udostępniania i rozsyłania nieprawdziwych informacji. Mowa nienawiści polega natomiast na znieważaniu, pomawianiu lub rozbudzaniu nienawiści wobec osoby, grupy osób, bądź jakiegoś podmiotu. Jest ona narzędziem rozpowszechniania antyspołecznych uprzedzeń i dyskryminacji. Głównym celem mowy nienawiści jest wezwanie do podjęcia określonych działań względem podmiotu wypowiedzi¹⁹.

Według badań przeprowadzonych przez Fundację Batorego, młode osoby spotykają się z mową nienawiści głównie w Internecie (95%), a ponad połowa badanych przyznaje się do jej używania. Wynikać to może z tego, że im większy mają oni kontakt z mową nienawiści, tym bardziej się z nią oswajają i przestają ją postrzegać jako problem społeczny. Ponadto stykając się z mową nienawiści, młodzi ludzie stają się gotowi do naruszania również innych zasad współżycia społecznego, w tym stosowania przemocy. Badania wykazały, że mowa nienawiści wynika najczęściej z pogardy aniżeli z nienawiści²⁰.

¹⁷ A. Iwanicka, op. cit., s. 17.

¹⁸ NASK jest państwowym instytutem badawczym. Jego misją jest działanie służące rozwojowi sieci teleinformatycznych w Polsce. Instytut prowadzi badania naukowe, prace rozwojowe oraz działalność operacyjną na rzecz bezpieczeństwa cywilnej cyberprzestrzeni, w szczególności w zakresie ochrony dzieci i młodzieży przed zagrożeniami związanymi z użytkowaniem nowych technologii. W tym zakresie funkcjonuje specjalnie powołany punkt kontaktowy – Dyżurnet.pl. Przyjmuje on zgłoszenia dotyczące potencjalnie nielegalnych i szkodliwych treści publikowanych w Internecie, analizuje je, a następnie podejmuje kroki w celu ich usunięcia i w razie potrzeby zgłasza to Policji.

¹⁹ Z. Polak i inni, *Zagrożenia internetowe. Wybrane zjawiska*, NASK – Warszawa 2015, s. 6,9.

²⁰ M. Wiśniewski i inni, *Mowa nienawiści, mowa pogardy. Raport z badania przemocy werbalnej wobec grup mniejszościowych*, 2016, s. 6,7,9,37: <https://www.batory.org.pl/>

Według opublikowanego przez NASK raportu *Nastolatki 3.0* młodzież najczęściej spotyka się z wyzywaniem ich znajomych (59,7%), poniżaniem i ośmieszaniem ich (58,1%) oraz rozpowszechnianiem kompromitujących materiałów na ich temat (33,3%). Względem własnej osoby młodzież również często styka się z wyzywaniem (32,2%), poniżaniem czy ośmieszaniem (19,4%). Część badanych deklarowała także, iż znaleźli się w sytuacji, że ktoś użył Internetu do rozpowszechniania w sieci kompromitujących materiałów na ich temat (12,4%), szantażowania ich (11,1%) czy też zastraszania (13,6%)²¹.

W sieci dzieci mogą spotkać także zagrożenia na tle seksualnym takie jak: *sexting*, *sextortion*, cyberprostytcja, czy uwodzenie. *Sexting* polega na przesyłaniu za pomocą telefonu czy sieci, samodzielnie wykonanych materiałów – zdjęć lub video – o seksualnym charakterze, które następnie mogą zostać upublicznione i udostępnione przez odbiorcę. Najczęściej dotyczy to młodzieży, która jest w wieku dojrzewania, interesuje się sprawami seksualnymi i flirtuje ze sobą²².

Sextortion jest nowym typem zagrożenia. Polega on na kradzieży materiałów reprezentujących ofiarę w seksualnym kontekście lub uzyskaniu ich poprzez uwodzenie. Ofiara jest następnie szantażowana, że uzyskane materiały zostaną ujawnione i rozpowszechnione, jeśli sprawca nie otrzyma określonej sumy pieniędzy bądź kolejnych zdjęć czy filmów. *Sextortion* wpędza ofiarę w poczucie winy i wstydu, dlatego ofiara rzadko ujawnia całe zdarzenie i zgłasza się po pomoc²³.

Kolejne zagrożenie, jakim jest cyberprostytcja, polega na udostępnianiu bądź przekazywaniu materiałów erotycznych lub pornograficznych z własnym udziałem. Mogą to być zdjęcia, filmy oraz obraz nadawany na żywo (do tego celu używane są specjalne serwisy). Osoba tworząca materiały może to robić dobrowolnie bądź pod przymusem. Najczęściej otrzymuje ona w zamian płatności, w postaci waluty serwisowej, które może wymienić na realne pieniądze. Wirtualna prostytucja może być źródłem dochodu dla osób nieletnich, które nie są świadome konsekwencji swoich działań²⁴.

upload/files/pdf/MOWA_NIENAWISCI_MOWA_POGARDY_INTERNET.pdf [dostęp 15.07.2021].

²¹ NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*, 2016, s. 12.

²² S. Bębas – M.Z. Jędrzejko, *Cyberprzestrzeń – próba diagnozy głównych zagrożeń (w:) Cyfrowe dzieci. Zjawisko, uwarunkowania, kluczowe problemy*, red. S. Bębas i inni, Warszawa-Milanówek 2017, s. 172-174.

²³ Z. Polak i inni, op. cit., s. 14.

²⁴ Tamże, s. 6.

Dzieci korzystające z Internetu mogą się spotkać także z uwodzeniem (child grooming). W takiej sytuacji, sprawca nawiązuje kontakt z dzieckiem, zaprzyjaźnia się z nim i wytwarza silną relację emocjonalną. Uwodzicielowi zależy na uzyskaniu nad dzieckiem kontroli, tak, aby było ono skłonne wykonywać jego prośby i nie powiedziało o tym innym osobom. Jeśli jest on już pewny swojej władzy nad dzieckiem, to nawiązuje w rozmowach do tematyki seksualnej, aby uzyskać od dziecka materiały pornograficzne z jego udziałem. Sprawca może też doprowadzić do realnego spotkania z dzieckiem, aby wykorzystać je seksualnie²⁵.

Prócz wskazanych powyżej zagrożeń seksualnych, dziecko może jeszcze doświadczyć stalkingu, trollowania czy zniewagi. Stalking polega na uporczywym nękaniu i nagabywaniu. Znieważenie to obraza lub obelga poprzez gest, słowo lub obraz. Trollowanie natomiast, to nieprzyjemne zachowania wobec innych użytkowników, mające na celu obrażanie i pogardzanie uczestnikami grup dyskusyjnych, forów czy czatów.

Dziecko, które korzysta samodzielnie z Internetu, może także zetknąć się z różnymi treściami, które nie są odpowiednie dla niego. Mogą to być treści pornograficzne, obrazujące przemoc lub okrucieństwo, treści nawołujące do samookaleczeń, samobójstw, nienawiści czy też anoreksji (pro-ana). Szczególnie szkodliwe w tym zakresie mogą być patostreamy, czyli internetowe relacje na żywo, przedstawiające zachowania patologiczne, a nawet nielegalne. Twórcy – patostreamerzy w swoich relacjach najczęściej piją alkohol, kłócą się, wyzywają, grożą, a nawet namawiają swoich obserwatorów do zachowań niemoralnych – mowy nienawiści, cyberprzemocy, picia alkoholu, brania narkotyków czy pokazywania intymnych części ciała. Obserwatorami takich kanałów są najczęściej nieletni, którzy nierzadko wysyłają twórcom wpłaty, tak zwane donejty. Kwoty tych donejtów nie są duże, jednak liczne, gdyż patostreamer podczas jednej transmisji, potrafi łączyć kwotę kilkuset złotych. W zakresie patostreamów funkcjonują pewne określenia – dymy oraz shoty. Dymy to skrajnie patologiczne sytuacje pokazywane na żywo, na przykład bójk, awantury czy seks. Shoty natomiast, to najciekawsze wycinki z usuniętej już transmisji, pokazywane na specjalnych kanałach.

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę we współpracy z Rzecznikiem Praw Obywatelskich podjęła się zbadania skali problemu patotreści. W tym celu przeprowadzone zostało badanie na grupie 400 nastolatków w wieku 13-15 lat. Wynika z niego, że większość badanych (84%) słyszała o patotreściach, a co trzecia osoba (37%) deklaruje, że oglądała patostreamy. Oglądanie tego typu treści najczęściej powodowane było ciekawością (75%). Część badanych oglądała je z nudów (29%), niektórzy dla rozrywki (24%), bądź z chęci bycia na czasie (10%). Istotne

²⁵ Tamże, s. 16.

jest, że większość osób (88%) uważa, że oglądane przez nich patosreamy były niepokojącym doświadczeniem i uznaje je jako szkodliwe i zachęcające innych do naśladowania (87%). Co piąty widz zadeklarował, że lubi oglądać patotreści, a 18% stwierdziło, że tego typu twórcy im imponują. Ponad połowa badanych (59%) wskazała, że ktoś dorosły rozmawiał z nimi na temat takich treści. Najczęściej byli to rodzice²⁶.

Nie można jednoznacznie określić długofalowych skutków styczności z patotreściami. Niezmienny jest jednak fakt, że mają one zdecydowanie demoralizujący przekaz. Ponadto eksperci wskazują ogólnie, że kontakt z patotreściami może wpływać na postrzeganie świata przez dziecko. Będzie ono wówczas odbierało go jako niezrozumiały, groźny i niebezpieczny. Nabierze ono także nieprawdziwych przekonań na temat świata i ludzi. Patotreści mogą też generować u dziecka negatywne emocje (lęk, niepokój, obniżenie nastroju) i zachęcać je do szkodliwych zachowań czy niebezpiecznych kontaktów. Możliwe jest także, że pod ich wpływem, dziecko stanie się mniej wrażliwe na bodźce, takie jak agresja, przemoc czy seksualizacja, a los ofiary będzie traktował z obojętnością²⁷.

Powyżej wskazano i opisano główne zagrożenia związane z niewłaściwym użytkowaniem mediów i nowych technologii. Jest ich jednak więcej i wciąż mogą pojawiać się nowe. Tak jak Internet wciąż się rozwija, tak też rozwijają się zagrożenia. Zapobieganie ich powstawaniu jest więc niemożliwe, dlatego tak ważna jest świadomość medialna, zarówno dzieci jak i dorosłych.

Niezależnie od tego, czy nam się to podoba czy też nie, dzieci dorastają w czasach, gdzie smartfony i media społecznościowe stały się istotnym elementem ich życia. Nie należy więc oczekiwać, że je porzucą i wrócą do rozrywek oraz ekwiwalentów sprzed kilkudziesięciu lat. Z tego względu, dzieciom potrzeba wspierających dorosłych, którzy przyjaźnie, bezpiecznie i konstruktywnie wprowadzą je w usieciowiony świat. Szczególne znaczenie ma tutaj rola rodziców. Oni jako pierwsi dają dziecku urządzenie z dostępem do sieci, a skoro tak, to ich zadaniem jest nauczenie go, jak odpowiedzialnie z niego korzystać. Istotne w tym względzie będzie przede wszystkim ustalenie jasnych i czytelnych zasad oraz ograniczeń, np. brak ekranu przed pójściem spać, przed szkołą, czy przy obiedzie. Trzeba też o tych ustaleniach dziecku przypominać i skutecznie je egzekwować, choć może wydawać się to męczące i nieefektywne. Potrzeba więc w tym względzie stanowczości i wytrwałości, gdyż z czasem głos rodzica będzie wewnętrznym głosem rozsądku

²⁶ Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Rzecznik Praw Obywatelskich, *Patotreści w internecie. Raport o problemie*, Warszawa 2019, s. 19-22.

²⁷ Tamże, s. 25-26.

dziecka²⁸. Badacze zwracają również uwagę na to, że ograniczenia w używaniu mediów są istotne, gdyż mogą one powodować uzależnienia – „Kiedy środki przekazu są nieustannie w zasięgu ręki i tylko czekają, abyśmy zechcieli po nie sięgnąć, tracimy poczucie, że kontakt – akt komunikacji – jest kwestią wyboru”²⁹. W efekcie uzależniania dziecko czuje silną potrzebę korzystania z Internetu, a jego brak powoduje niepokój, nerwowość i nieposłuszeństwo³⁰.

Prócz wyznaczania zasad ważne jest, aby rodzice korzystali z mediów wspólnie z dziećmi i pokazywali im pożądane zachowania, zgodne z wyznawanymi przez nich wartościami. Należy pokazywać dzieciom, że nowe technologie to nie tylko machnięcie, kliknięcie i stukanie w ekran, ale też narzędzie do nauki, pomysłowych projektów, twórczej autoekspresji³¹ czy rozwijania hobby.

Rodzice, mając świadomość, że ich dziecko będzie aktywnym uczestnikiem społeczności medialnej, powinni w szczególności wzmacniać jego wartości moralne, zasady, pewność siebie, poczucie własnego „ja” i indywidualności. W ten sposób dziecko będzie mogło łatwiej zrozumieć doświadczenia związane z przebywaniem w sieci³², a Internet nie będzie miał całkowitego wpływu na jego funkcjonowanie, rozwój czy też postrzeganie innych osób i otoczenia³³.

Rodzice, u funkcjonujących w świecie cyfrowym dzieci, powinni kształtować kompetencje medialne. W tym zakresie, kompetencje narzędziowe – sprawność obsługi narzędzi, dzieci nabywają szybko i intuicyjnie. Inaczej jest jednak w przypadku kompetencji intelektualnych, kulturowych i społecznych, gdyż wymagają one wsparcia dorosłych. Kompetencje te są bardzo istotne, gdyż uczą języka mediów, ich roli w społeczeństwie, zachodzących w nich mechanizmów, oddziaływania na odbiorcę i wpływu na rozwój człowieka. Ponadto, dziecko nabywając kompetencje medialne uczy się: dokonywania analizy treściowej, krytycznego myślenia, twórczego wykorzystania technologii, pozytywnych zachowań prospołecznych, komunikacji, empatii i współpracy³⁴. Jest to bardzo istotne, gdyż media

²⁸ J. Shapiro, *Nowe cyfrowe dzieciństwo. Jak wychowywać dzieci by radziły sobie w usieciowionym świecie*, Warszawa 2020, s. 120-121, 135, 145.

²⁹ S. Turkle, *Samotni razem. Dlaczego oczekujemy więcej od zdobyczy techniki, a mniej od siebie nawzajem*, Kraków 2013, s. 206.

³⁰ Ministerstwo Zdrowia i Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii, *Nowoczesne technologie a nasze dzieci. Poradnik dla rodziców. Co każdy rodzic powinien wiedzieć na temat korzystania przez dziecko z nowoczesnych technologii*, 2018, s. 27.

³¹ J. Shapiro, op. cit., s. 205, 207.

³² J. Shapiro, op. cit., s. 136, 255-257.

³³ M.R. Jabłońska, op. cit., s. 24.

³⁴ A. Iwanicka, op. cit., s. 106-107.

społecznościowe nie są zwykłym narzędziem. Mają własne cele, a sposoby ich osiągnięcia wykorzystują naszą psychikę. System wybiera treści, które widzimy, dlatego ma on nad nami większą kontrolę niż my nad nim. Istotne jest również to, że *newsfeed*³⁵ każdego z nas wygląda inaczej, gdyż jest oparty na zindywidualizowanych obliczeniach komputera. Algorytm podsyła nam treści w spektrum naszych zainteresowań. Poprzez to, każdy z nas, ma własny świat z własnymi faktami. Jako odbiorcy stajemy się w takiej sytuacji mniej obiektywni i konstruktywni, i łatwiej nami manipulować³⁶.

Nieustannie należy wzmacniać w dziecku jego poczucie wartości i tożsamości oraz wpierać je. Ważne jest bowiem, aby nie szukało ono w mediach nieustannych polubień i komentarzy³⁷. Są one złudne i doprowadzają działania dziecka do poszukiwania ciągłych oznak akceptacji społecznych. Mogą też wzbudzać w nim dyskomfort i chęć upodobnienia się do swoich zdjęć z filtrem.

Pomocne dla dziecka będzie też nabycie umiejętności tworzenia własnego wizerunku w sieci. Rodzice powinni pomóc mu w zrozumieniu czym jest cyfrowy ślad i w rozgraniczeniu tego co może trafić do sieci, a co powinno pozostać w sferze prywatności. Publiczne profile nie są bowiem wspomnieniami, gdyż pozostawione dane, są stale na widoku i mogą zostać wykorzystane później przeciwko twórcy. Dziecko powinno więc nabyć umiejętność wyboru, które informacje mogą zostać ujawnione online, a które offline³⁸.

Tworzenie własnej tożsamości cyfrowej jest dla każdego z nas bardzo ważne, tym bardziej dla dziecka. Poprzez nią dziecko uczestniczy w społeczności internetowej – nawiązuje kontakty, wzmacnia relacje interpersonalne, uczy się wyrażania poglądów i konfrontowania ich z innymi, wspiera bądź szuka wsparcia oraz współpracuje. Tożsamość cyfrowa pozwala także dziecku na rozwijanie jego pasji³⁹.

³⁵ *Newsfeed* to zbiór najnowszych informacji, ukazujący się na naszej tablicy w mediach społecznościowych. W *newsfeedzie* znajdziemy na przykład wszystkie najnowsze informacje dotyczące polubionych przez nas stron, informacje o aktywnościach naszych znajomych, czy też treści wygenerowane automatycznie, zgodnie z naszymi zainteresowaniami.

³⁶ *Dylemat społeczny (The Social Dilemma)*, reż. J. Orłowski, scen. D. Coombe, V. Curtis, J. Orłowski, wyst. S. Gisondo, K. Hayward, USA 2020.

³⁷ J.M. Twenge, *iGen: dlaczego dzieciaki dorastające w sieci są mniej zbuntowane bardziej tolerancyjne mniej szczęśliwe – i zupełnie nieprzygotowane do dorosłości* i co to oznacza dla nas wszystkich*, Sopot 2019, s. 68.

³⁸ J. Shapiro, op. cit., s. 273.

³⁹ M. Gliniecka, *Multimedialne opowieści w blogach nastolatków*, Słupsk 2020, s. 231-232, 235-236.

Ważne jest więc, żeby dziecko nabyło umiejętności, które pomogą mu tworzyć pozytywny wizerunek siebie w sieci.

Niektórzy badacze z zakresu mediów społecznościowych postulują, aby opóźnić możliwie jak najdłużej kontakt dziecka z technologiami, w tym z Internetem. Na pewno będzie miało to jakieś pozytywne skutki, jednak edukacja w tym zakresie i nauka rozsądnego wykorzystania mediów jest odpowiedniejsza. Nie wrócimy już czasów sprzed bytności Internetu, tak jak nie wrócimy do zabaw dzieci sprzed stulecia. Dzieci i młodzież nie chce być wykluczana z powodu braku dostępu do mediów społecznościowych. Przynależność do grupy i akceptacja są dla nich bardzo istotne. Internet tworzy też pewnego rodzaju kulturę. Za jego pośrednictwem powstają nowe słowa⁴⁰, wyrażenia, kampanie czy wydarzenia. Dzieci nie chcą być poza tym, bo wówczas mogą czuć się wyobcowane.

To, jak ważna jest odpowiednia edukacja medialna uświadomiły nam też wydarzenia sprzed roku, czyli wybuch pandemii COVID-19 i potrzeba wprowadzenia nauczania zdalnego. Dzieci pozbawione zostały możliwości uczestnictwa w bezpośrednich relacjach szkolnych, a ich czas przed komputerem zdecydowanie wydłużył się. W takim czasie, szczególnie ważne jest, aby dorośli ukierunkowali dzieci, jak wykorzystać czas pozaszkolny, pozbawiony mediów. A. Iwanicka przeprowadziła badania, z których wynika, że dzieci często korzystają z mediów, bo nie wiedzą, co mogłyby robić innego. Nie mają alternatyw, nudzą się i nie otrzymują potrzebnego zainteresowania ze strony rodziców. Dziecko potrzebuje więc ukierunkowania, jak może wykorzystać swoją energię. Najkorzystniejszy w takiej sytuacji jest ruch, który da dziecku satysfakcję i poprzez to przyczyni się do jego harmonijnego rozwoju⁴¹. Brak zalecanej dawki ruchu zastąpiony zostaje najczęściej nadmiernym przesiadywaniem przed ekranem. Może to doprowadzić do wspomnianego już uzależnienia, ale też może być przyczyną nadwagi, otyłości, skoliozy, problemów mięśniowo-szkieletowych, wady wzroku, a nawet problemów ze snem i koncentracją⁴². Serwisom internetowym nie jest trudno przykuć uwagę dziecka. Cała ich działalność jest bowiem oparta na tym, aby odbiorcę zaangażować i przywiązać do aplikacji. Uwaga w tej materii jest produktem. Dlatego tak ważne jest, aby rodzice

⁴⁰ Przykładami popularnych słów w Internecie, które weszły do użycia są: triggerować – wywoływać bardzo silne emocje, zwykle te negatywne, które mają swoje źródło w wydarzeniach z przeszłości; wyjaśniać kogoś – wykazać nieścisłości w czyjejś wypowiedzi; vibe – dobre emocje, dobry klimat, dobra atmosfera; drama – afera, kłótnia, sytuacja, która wzbudza silne emocje; proprować – doceniać, chwalić, szanować, respektować, uznawać.

⁴¹ A. Iwanicka, op. cit., s. 297, 36.

⁴² Tamże, s. 37.

czuwali nad dzieckiem, byli obecni w jego medialnym wychowaniu, a także poza nim. Pomoże to dziecku stać się sprawiedliwym, odpowiedzialnym, troskliwym i szanującym swoje prawa oraz innych obywatelem, zarówno w świecie cyfrowym, jak i niecyfrowym⁴³.

Podsumowanie

Media i nowe technologie to istotna część naszego życia. Dały nam one różnorodne możliwości, których wykorzystanie zależy jednak od naszych wartości, umiejętności, kompetencji, a także świadomości. To od nas więc zależy, czy staną się one narzędziem niebezpiecznym, wpływającym negatywnie na nasze życie, czy też staną się pomocne i wykorzystamy ich potencjał. Dualizm mediów jest niezaprzeczalny. Mogą one łączyć lub dzielić, przybliżać do siebie lub oddalać, rozweselać lub przygnębiać, rozwijać lub uzależniać. To my wybieramy, która z tych części będzie naszą codziennością. Choć może wydawać się, że wybór jest prosty, to nie jest to jednak takie oczywiste, szczególnie dla dzieci, które dopiero uczą się funkcjonować w tym świecie. Ważna jest więc w tym miejscu rola rodziców. Oni jako pierwsi przekazują w ręce dziecka narzędzia umożliwiające kontakt z Internetem, gramy czy mediami. Aktywna i odpowiedzialna rola rodzica znacząco wpływa na to jaki będzie stosunek dziecka do mediów i jakie działania będzie ono w tym zakresie podejmowało. Ważne jest więc, aby dorośli nie tylko nadzorowali dziecko w tym zakresie, ale również ukierunkowywali, otaczali opieką, wsparciem i dzielili się doświadczeniem.

Na dorosłych spoczywa także odpowiedzialność za to, że dzieci nie potrafią żyć bez Internetu i są ciągle online. „To nie media niszczą rodziny, więzi w nich panujące, ale my sami sprawiamy, że znajdują one wolną przestrzeń w miejscu nadszarpniętych kontaktów interpersonalnych, w którą to przestrzeń wchodzi przy cichym przyzwoleniu dorosłych”⁴⁴.

Dzieci potrzebują dorosłych, którzy nauczą ich świata medialnego, ale też zainteresują i zainspirują światem realnym.

⁴³ Council of Europe, *Digital citizenship...and your child. What every parent needs to know and do*, 2019, s. 2.

⁴⁴ A. Iwanicka, op. cit., s. 37.

Bibliografia

- Bębas S. – Jędrzejko M.Z., *Cyberprzestrzeń – próba diagnozy głównych zagrożeń* (w:) *Cyfrowe dzieci. Zjawisko, uwarunkowania, kluczowe problemy*, red. Bębas S. i inni, Warszawa-Milanówek 2017
- Borkowska A. – Witkowska M., *Sharenting i wizerunek dziecka w sieci. Poradnik dla rodziców*, Warszawa 2020
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Komunikat z badań – Korzystanie z internetu*, 85/2020
- Chrostowska B., *Sharenting – skala i wielowymiarowość zjawiska (nierozważnego) ujawniania przez rodziców informacji o dzieciach w mediach społecznościowych*, „Problemy wczesnej edukacji” 4/43 (2018)
- Council of Europe, *Digital citizenship...and your child. What every parent needs to know and do*, 2019
- Damkjaer M.S., *Sharenting=Good Parenting?. Four parental approaches to sharenting on Facebook* (w:) *Digital Parenting: the challenges for families in the digital age*, Mascheroni G., Ponte C., Jorge A. (red.), Yearbook 2018
- Dylemat społeczny (The Social Dilemma)*, reż. Orłowski J., scen. Coombe D., Curtis V., Orłowski J., wyst. Gisondo S., Hayward K., USA 2020.
- Filmy:
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Rzecznik Praw Obywatelskich, *Patotreści w internecie. Raport o problemie*, Warszawa 2019.
- Gliniecka M., *Multimedialne opowieści w blogach nastolatków*, Słupsk 2020.
<https://fdps.pl/co-robimy/raporty-z-badan.html>.
<https://www.nask.pl>.
- Iwanicka A., *Cyfrowy świat dzieci we wczesnym wieku szkolnym*, Poznań 2020.
- Jabłońska M. R., *Człowiek w cyberprzestrzeni. Wprowadzenie do psychologii Internetu*, Łódź 2018.
- Ministerstwo Zdrowia i Krajowe Biuro do Spraw Przeciwdziałania Narkomanii, *Nowoczesne technologie a nasze dzieci. Poradnik dla rodziców. Co każdy rodzic powinien wiedzieć na temat korzystania przez dziecko z nowoczesnych technologii*, 2018
- NASK, *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*, 2016.
- NASK, *Raport 2018*.
- Polak Z. i inni, *Zagrożenia internetowe. Wybrane zjawiska*, NASK, Warszawa 2015.
- Shapiro J., *Nowe cyfrowe dzieciństwo. Jak wychowywać dzieci by radziły sobie w usieciowionym świecie*, Warszawa 2020.
- Turkle S., *Samotni razem. Dlaczego oczekujemy więcej od zdobyczy techniki, a mniej od siebie nawzajem*, Kraków 2013.

Twenge J.M., *iGen: dlaczego dzieciaki dorastające w sieci są mniej zbuntowane bardziej tolerancyjne mniej szczęśliwe – i zupełnie nieprzygotowane do dorosłości* i co to oznacza dla nas wszystkich*, Sopot 2019.

Wiśniewski M.R., *Wszyscy jesteśmy cyborgami*, Wołowiec 2019.

Wiśniewski M. i inni, *Mowa nienawiści, mowa pogardy. Raport z badania przemocy werbalnej wobec grup mniejszościowych*, 2016, https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/MOWA_NIENAWISCI_MOWA_POGARDY_INTERNET.pdf [dostęp 15.07.20210].

MARTA LASKOWSKA: PARENTS RESPONSABILITY IN THE DIGITALE ERA

Summary

Each of us is a participant in the virtual world and a media user. However, we differ in our commitment to this area and the way we use the available tools. We are also not always aware of how the media world is transforming and what effects it has, encroaching deeper and deeper into our lives. The article shows the challenges in the media world that are currently facing the family – especially parents. They bear responsibility for both their own media activity and the education of their children in this area. Therefore, the article describes parents' desirable and undesirable behaviour, the threats posed by the Internet to children, and the ways of preventing them. Nowadays, family life is created by new technologies and media, but only their responsible use will preclude them from taking over the entire space, affecting mutual contacts, and violating family values.

Key words: family, parental responsibility, virtual world, media competences, media threats